

Organisationsöversyn Sveriges Hembygdsförbund

Organisation och demokratiska processer - arbetsgrupp 3 2025-12-31

Grupp 3 består av Peter Olausson, Eva Kempff, Susanne Cassé, Kristina Ernehed och Trine Amundsen (sammankallande). Mikael Morberg har bidragit till avsnitten historik, omvärldsanalys och forskning.

Sammanfattning

Rapporten omfattar två huvudområden; Organisation och Den demokratiska processen, vilka är mycket starkt hopkopplade.

Arbetsgruppen har sammanställt en nulägesanalys av organisationen och dennas demokratiska processer utifrån intervjuer med företrädare på regional och nationell nivå samt statistik och annat tillgängligt material. Analysen visar på stora skillnader mellan regionförbunden vilket sannolikt även speglar skillnader på lokal nivå. Skillnaderna beror på ojämna villkor i form av resurser, kompetens och vilka frågor som anses viktiga regionalt.

En central fråga är hur de demokratiska processerna fungerar i organisationen som helhet och hur vi kan bygga en struktur för att förbättra och förenkla kommunikationen om behov och åtgärder mellan de olika nivåerna. En annan central fråga är att bygga en struktur för intern kommunikation och uppföljning av beslutade planer och insatser. Syftet är att höja engagemang och stolthet i hela organisationen och skapa en ökad vi-känsla genom att alla känner sig inkluderade och delaktiga.

Analysen av nuläget har lett fram till tydliga problemställningar som beskrivs i rapporten. Utifrån problembeskrivningen föreslår arbetsgruppen ett antal förbättringsåtgärder. Det finns även behov för att utreda några frågor ytterligare. Några av förslagen behöver diskuteras i en bredare grupp, exempelvis på nästa verksamhetsforum. Förbättringsförslagen rör den nationella nivån men rapporten innehåller även några rekommendationer till regional nivå.

Uppdraget

Gruppen ska analysera och beskriva nuläget i beaktande av den historiska bakgrunden till dagens organisering. Relationen mellan lokal, regional och nationell nivå ska här beskrivas utifrån resurser, styrning (hård och mjuk), och de förutsättningar som det ideella arbetet ger.

Gruppen bör analysera resultat av tidigare utredningar och erfarenheter av tidigare policybeslut inom organisationen, som arbetet med grundsyn, vision och strategi. Gruppen ska ha fokus på delaktighet och demokratiskt inflytande, vilket uppfattas som grundläggande för att uppnå strategins mål 3 om ökad vi-känsla och för viljan hos människor att bidra med ideellt arbete. Gruppen bör beakta att detta också är värden av betydelse för organisationens identitet och varumärke.

Genomförande

Arbetsgruppen har haft ett antal möten under arbetets gång. För att få en tydlig bild av dagens organisation och dess utmaningar har vi haft samtal med företrädare för regionala förbund,

samlat material från regionförbundens hemsidor, tagit del av undersökningar som Sveriges Hembygdsförbund genomför årligen, gjort omvärldsanalyser med hjälp av Mikael Moberg på kansliet och haft kontakt med konsulentnätverket via deltagarna i arbetsgruppen.

Hembygdsrörelsens historik i korthet

- **1800-talet**, en tidig hembygdsrörelse sprungen ur de stora och väldiga samhällsförändringarna, urbanisering, industrialisering och migrationen till Amerika. Betoning på kulturvård och nationalromantik. 1873 grundar Artur Hazelius Nordiska museet och 1891 Skansen. Friluftsmuseet som ideal påverkar många kommande hembygdsföreningar att samla vårda och visa hus och livet förr.
- **1900-talet** Karl-Erik Forsslund, med romanen Storgården, inspirerar en folk- och ungdomsrörelse, hembygden som begrepp ersätter fosterland och nationalromantik. Lokala berättelser blir allt viktigare.
- **1916** grundas Samfundet för hembygdsvård med inspiration från Forsslunds idéer.
- Under **1920-talet** sker en kraftig tillväxt. Rörelsen får statliga bidrag och skolan blir en viktig samarbetspartner när hembygdsvård skrivs in i läroplanen.
- Under **1930-talet** utvidgas arbetet genom dokumentation och utbildning. Rörelsen närmar sig naturskyddsrörelsen. Efterkrigstidens snabba samhällsplanering och urbanisering stärker samarbete med myndigheter och skolor under 1950- och 1960-talen.
- Från **1970-talet** börjar rörelsen integreras djupare i breda samhällsfrågor, som t ex miljöfrågorna.
- **1975** byter organisationen namn till Riksförbundet för Hembygdsvård, etablerad som en bred folkrörelse, där hembygdsgårdarna blivit viktiga lokala mötesplatser.
- Under **1990-talet** (namnbyte till Sveriges Hembygdsförbund 1991). I samband med EU-inträdet 1995 stärkts kulturarvets roll inom turism och samhällsplanering.
- Under **2000-talet** integreras klimat- och hållbarhetsfrågor i verksamheten, vilket vidgar rörelsens roll som en lokal kunskapsresurs i en globaliserad värld.
- **Strategi 2030** betonar ambitionen att förbundet ska vara en självklar **samhällsaktör** på lokal, regional och nationell nivå, med fokus på hållbar utveckling och social sammanhållning.

Sveriges Hembygdsförbund kan sägas ha gått från en kulturvårdsinriktad folkrörelse till en nationell paraplyorganisation med central betydelse för det ideella kulturarvet och för folkbildning som en stor civilsamhällesorganisation i Sverige. För en mer djupgående historisk genomgång hänvisar vi till antologin Idéer för hembygden, som refereras till i avsnittet om forskning.

Nulägesanalys organisation

Sveriges Hembygdsförbund består av 2080 lokala föreningar, varav 105 stödjande föreningsmedlemmar, och 26 regionala förbund. Totalt har organisationen ungefär 380 000 medlemmar. Organisationen finns representerad i hela landet och många föreningar har en koppling till den gamla sockenindelningen. Alla föreningar är egna juridiska enheter. Flera regionala förbund har även enskilda medlemmar som är direkt anslutna till regionförbundet. Ofta är den typen av medlemskap kopplat till särskilda förmåner, exempelvis en årsbok.

Alla föreningar och regionala förbund har egna stadgar som är mer eller mindre anpassade till riksorganisationens stadgar. Det finns inget krav på hur stadgarna skall utformas. Det finns en

mall på Hembygdsportalen som dock är lite svår att hitta. Föreningar som söker medlemskap skall redovisa sina stadgar för det regionala förbundet. De förväntas uppfylla demokratikravet samt leva upp till riksförbundets antagna ändamål.

Lokalföreningarna är anslutna till det regionala förbundet som i sin tur är anslutna till riksorganisationen. Som medlem i en lokalavdelning betalar man en avgift till föreningen varav en del går vidare till det regionala förbundet och riksförbundet. Avgiften skiljer mellan såväl lokalföreningar som mellan regionala förbund.

Stödmedlemmar

Se bilaga

Stödmedlemmar är föreningar som inte är öppna för alla utan har en smalare målgrupp, eller är stiftelsekaraktär. Dessa föreningar har inte samma demokratiska ställning som övriga medlemsföreningar i förbundet, men har tillgång till samma medlemsfördelar som ordinarie medlemsföreningar. Det gör att det blir en liten skillnad mellan vanligt medlemskap och stödmedlemskap. Även företag och andra typer av organisationer kan vara stödmedlemmar regionalt utan att ha tillgång till medlemsfördelar.

Problemställning:

- Stödmedlemskap, som det ser ut i dag ger många fördelar för medlemmen för jämförelsevis lite pengar.

Medlemsföreningar

Egna juridiska personer med egna stadgar och en stor variation i verksamhet med fokus på att förvalta och tillgängliggöra kulturarvet och vara en viktig aktör i lokalsamhället.

Riksförbundet gör varje år enkäter och undersökningar gentemot medlemsföreningarna och det finns mycket information att hämta ur dessa som finns tillgängliga på vår portal. Olov Norin har låtit AI gå genom det samlade materialet fått fram följande problemsammanfattning:

Problemställning:

- svårigheter att **rekrytera och engagera medlemmar** (särskilt yngre), **ekonomiska begränsningar** och behov av **bättre marknadsföring och anpassning** för att nå ut till en bredare publik och uppfattas som relevanta och tillgängliga i dagens samhälle. Organisation (Sveriges Hembygdsförbund) behöver också bli **tydligare och ge mer anpassat stöd** till föreningarna, samt arbeta för **stärkt samarbete** externt.

Regionala förbund

Se bilaga

Det finns 26 regionala förbund som är egna juridiska personer, förutom Hallands regionförbund som ingår i Hallands Bildningsförbund

Högsta beslutande organ är den årliga regionstämman som hålls vid olika tider på året utifrån det som bestäms i respektive förbunds stadgar. Förbundens ändamål och den regionala styrelsens sammansättning bestäms utifrån respektive förbunds stadgar.

Regionförbunden är medlemmar i Sveriges Hembygdsförbund och utser ledamöter till riksförbundets stämma och andra gemensamma aktiviteter. Regionförbunden har motionsrätt till riksstämman. De regionala förbunden har rätt att delta på riksstämman med ett antal ledamöter baserat på det totala antalet medlemmar i respektive region.

Den operativa verksamheten bedrivs antingen helt ideellt eller med hjälp av anställd personal; konsulenter och/eller kanslist. Dessa kan vara anställda direkt av regionförbundet, av läns museet eller av regionen. I vissa fall köps tjänster in av externa företag.

Skillnaderna mellan de olika regionala förbunden är stora, även om de i stort sett har samma ändamål och jobbar med ungefär samma saker. Skillnaderna består i hur stor omfattning de kan bidra med stöd till sina medlemsföreningar och fungera som en aktiv samhällsaktör regionalt. Detta beror i sin tur på den samlade kompetensen i styrelsen samt på ekonomiska och tidsmässiga resurser.

Skillnaden i offentliga bidrag spannar från ungefär 50 000 kr till nära 3 miljoner kr per år. Flera förbund får konsulent- och/eller administrativt stöd utöver det direkta bidraget. Några enstaka förbund får allt ekonomiskt stöd uppknutet i tjänster. Antalet medlemsföreningar i regionförbunden är mellan 21 (Medelpad) och 233 (Västergötland)

Eftersom varje regionalt förbund är egen juridisk person med växlande förutsättningar (geografiska avstånd, ekonomi, personal etc.) är den ackumulerade kunskapen om verksamheten svår att hålla aktuell över tid, sett utifrån ett nationellt perspektiv. Kunskapen kan utvinnas ur hemsidor, tidskrifter, årliga enkäter från SHF:s sida samt genom personliga kontakter (genom styrelsens kontaktpersoner och genom möten vid framför allt ordförandeträffar, verksamhetsforum och årsstämma) men blir därmed av olika "kvalitet".

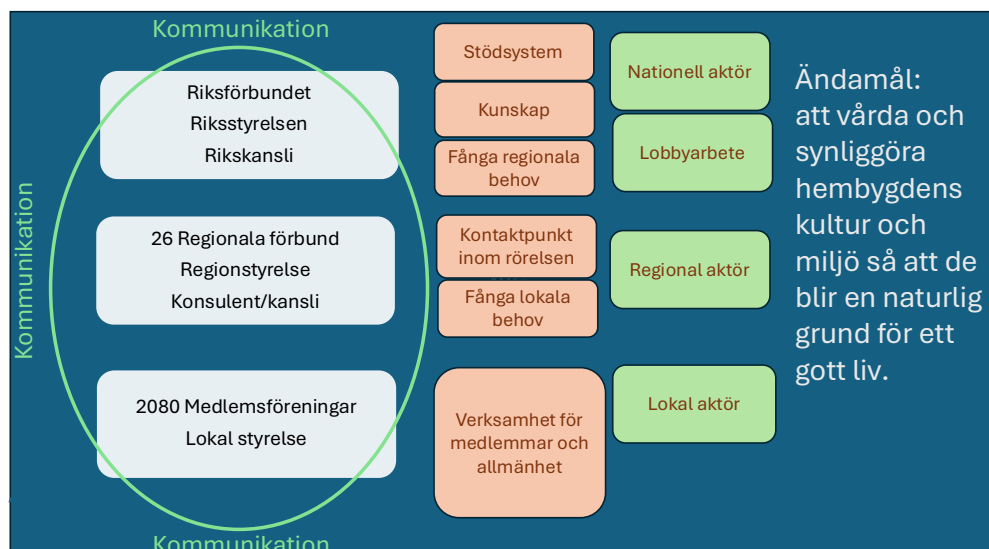
Som ett led i demokratigruppens arbete har sex dialogmöten med företrädare för de regionala förbunden genomförts under perioden juni–oktober. 21 (av 26) förbund har deltagit i möten som omfattat mellan två och fem förbund per tillfälle. Dialogen gynnades av det lilla formatet och av att förbunden kom tillsammans i geografiskt blandade grupper. De frågor som diskuterades var den regionala verksamhetens innehåll och utmaningar, samt frågan om meningen med riksförbundet. Minnesanteckningarna från de sex mötena beskriver dagsläget för hembygdsarbetet i landet. Det är på grundval av dessa möten och en genomgång av till exempel hemsidor som informationen i vår rapport om resurser, personal mm sammanställts.

Förbunden har bland annat pekat på stor aktivitet lokalt i medlemsföreningarna. Man håller kontakten med föreningarna bland annat genom kretsvisa möten. Utmaningarna är många och samstämmigheten mellan förbunden var anmärkningsvärd på den punkten: **det rör sig om den interna kommunikationen såväl med medlemmarna som gentemot riksförbundet, det handlar om finansiering, ledarskap och svårigheten med förnygring/generationsväxling. Intressant är också** synpunkten att medlemsföreningarna sällan är särskilt intresserade av det som sker på riksnivå. Det återspeglas även i svaren på frågan om kontakterna med riksförbundet. Man pekar på det betydelsefulla i att ha service i form av försäkring, gemensamma avtal (STIM etc.) och juridisk rådgivning från SHF och värdesätter det arbete som på riksplanet läggs ner på att driva relevanta samhällsfrågor inom kulturarvs- och miljöfältet gentemot myndigheter, politiska instanser och andra organisationer. Kontakten med riksstyrelsen upplever man dock i allmänhet som för liten – kontaktpersonssystemet måste aktiveras om det skall fylla någon funktion. **Styrelsen är för anonym** sett ur de regionala förbundens perspektiv. **Kommunikationen med kansliet går ofta endast i en riktning, genom en stor mängd information som sänds ut från kansliet till förbunden.** Det finns en uppenbar risk att man "drunknar" i den floden, med tanke på att många av förbunden helt saknar tjänstepersoner och är beroende av ideella insatser.

Problemställning:

- Det rör sig om den interna kommunikationen såväl med medlemmarna som gentemot riksförbundet, det handlar om finansiering, ledarskap och svårigheten med förnyring/generationsväxling.
- Styrelsen är för anonym.
- Kommunikationen med kansliet går ofta endast i en riktning, genom en stor mängd information som sänds ut från kansliet till förbunden, medan behoven från lokal och regional nivå inte fångas upp.

Rollfördelning

Rollfördelning utifrån samtalen med regionala förbund.

Anställda/personal i regionförbund

Det finns i princip två typer av befattningar; konsulent och kanslist. I flera fall är det en och samma person som gör alla arbetsuppgifter för regionförbundet. Vad som är konsulentuppgifter och kansliuppgifter är flytande. Flera förbund får hjälp med diverse administration, som tex bokföring, av sitt regionala museum. Några förbund får även stöd med sekreterare på möten. Tjänstepersonerna kan vara anställda av sitt förbund, av läns museet eller av regionen. En är anställd av ett länsbildningsförbund.

10 förbund har någon typ av konsulent, Skåne har 3 heltidstjänster. Sex förbund har egen kanslist men ingen konsulent. Något förbund köper kanslisttjänst och flera har hjälp från sitt regionala museum utan ersättning. 8 förbund saknar helt anställd.

Som anställda i rörelsen sitter både konsulenter och kanslist med en mycket god insyn i rörelsen och är de som tydligt kan se vilka gemensamma frågor, möjligheter och utmaningar som finns.

Problemställning:

- Konsulenternas samlade kunskap och erfarenheter i gemensamma frågor kommer inte till nytta för övriga regionförbund eller riksnivå eftersom det inte fångas upp från riksnivån.
- Otydligt vilka som får ingå i konsulentnätverket, det har en otydlig struktur.

Riksförbundet

Högsta beslutande organ är den årliga riksstämman med ombud från alla regionala förbund. Stämman hålls normalt under maj månad. Förbundets ordförande och styrelse väljs på stämman. Styrelsen består av ordförande, två vice ordförande, åtta övriga ledamöter och en personalrepresentant. Valberedningen skall vara sammansatt av ledamöter geografiskt fördelade i landet. Inom styrelsen finns ett presidium som består av ordförande, de två vice ordförandena och generalsekreteraren.

Styrelsen träffas 7 ggr under året. Presidiet träffas löpande utifrån behov. Arbetsplan och representationsansvar beslutas på konstituerande möte efter den årliga riksstämman.

Den operativa verksamheten leds av generalsekreteraren. Kansliet består för tillfället av 7 personer, där inte alla arbetar heltid. Tjänstebeteckningarna är generalsekreterare, kulturmiljöstrateg, kommunikatör, IT-support, medieproducent, medlemsadministratör och ekonomi. Dessutom finns en projektledare som är tillfälligt anställd.

Problemställning:

- Resurserna räcker inte till för allt organisationen vill göra enligt antagna riktlinjer.
- Det saknas expertkompetens inom olika kulturarvsområden inom kansliet.
- Beslut tagna på styrelsemöten dokumenteras bristfälligt
- Beslut tagna på styrelsemötena följs inte upp på ett rutinmässigt och strukturerat sätt
- Uppföljning av verksamhetsplan och övergripande strategi behöver tydliggöras och kommuniceras
- Det är svårt att hitta efterfrågad information på portalen
- Vår externa kommunikation är otydlig

Samarbetsorganisationer – nätverk

Rikskansliet har ett stort antal samarbeten som underhålls på olika nivå. En grupp består av myndigheterna som medfinansierar verksamheten, en annan av andra organisationer varav några är "gamla" och kanske inte längre så viktiga för oss. Det anses viktigt att Sveriges Hembygdsförbund syns i många olika sammanhang. SHF betalar medlemsavgifter i ett antal organisationer till en kostnad om 95 000 kr per år. Representation fördelas både på kansli och SHF:s styrelse.

Problemställning:

- Det saknas analys av nyttan med olika samarbeten och därmed ingen prioritering.
- Alla samarbeten tar mycket kraft och tid.

Nulägesanalys - Delaktighet och demokratiskt inflytande för ett ökat ideellt engagemang och vi-känsla

Att lämna förslag via motioner är en långsam och tidkrävande process. För att öka engagemanget och vi-känslan behövs ytterligare demokratiska vägar och mötesformer i en snabbare beslutsprocess. Det behövs även effektivare kommunikation i hela organisationen mellan alla nivåer, både uppåt (behov) och nedåt (stöd). Detta gäller på alla nivåer i rörelsen. En tydlig återkoppling tillbaka i organisationen är en viktig faktor för en ökad vi-känsla.

Det finns en efterfrågan från regionala förbund på att styrelseledamöterna på riks blir mer synliga och detsamma gäller troligen på regional nivå gentemot lokalföreningarna. Det

uppfattades mycket positivt när vi i arbetsgruppen hade samtal med max 5 regionala förbund i taget. Det var även positivt att det var blandade grupper från olika delar av landet. Det har även kommit upp i olika samtal att det finns önskemål om tematiska grupper på regional nivå.

Vi har redan i dag ett antal mötesformer som skulle kunna utvecklas för att på ett bättre sätt möta de behov som finns. Det finns även goda exempel på regional nivå på hur man kan utveckla arbetet gentemot lokalföreningarna.

Det finns även önskemål om en årlig planering gentemot regionala förbund. Vi tror att datum för riksförbundets styrelsemöten borde ingå i den planeringen för att öka transparensen

De digitala ordförandemötena tenderar att bli rena informationsmöten och dokumenteras inte i dag. Det är en utmaning att ha samtal digitalt med en stor grupp som denna (ungefär 25 deltagare).

Mötesformer:

Möte	Frekvens	Ansvarig	Inbjudna	
Årsmöte Riks	1 gång/år	Riksförbundet	Regionförbunden/ ombud	Fysiskt
Verksamhetsforum	1–2 gång/år	Riksförbundet	Regionförbunden	Fysiskt
Ordförandemöten	4 gånger/år	Riksförbundet	Regionförbunden	Digitalt
Regionmöten Syd, Nord, Väst, Öst	Ej bestämt	Utsedd person	Regionförbunden inom området	Digitalt/ fysiskt
Kontaktpersoner i SHF styrelse	Ej bestämt	Ledamot i riksstyrelsen	Aktuella förbund	Fysiskt eller digitalt
Årsmöte regionala förbund	1 gång/år	Regionalt förbund	Lokalföreningar/ombud	Fysiskt
Medlemsmöten	Minst 1 gång/år	Regionalt förbund	Lokalföreningar	Fysiskt eller digitalt
Årsmöte loklförening	1 gång/år	Lokalförening	Medlemmar	Fysiskt

Problemställning:

- De digitala ordförandemötena dokumenteras inte alltid.
- Digitala möten med många deltagare fungerar inte så bra och blir rena informationsmöten.
- Det är otydligt vad det innebär att vara kontaktperson från SHF:s styrelse för regionförbund. Det saknas rutiner för återkoppling till styrelsen.

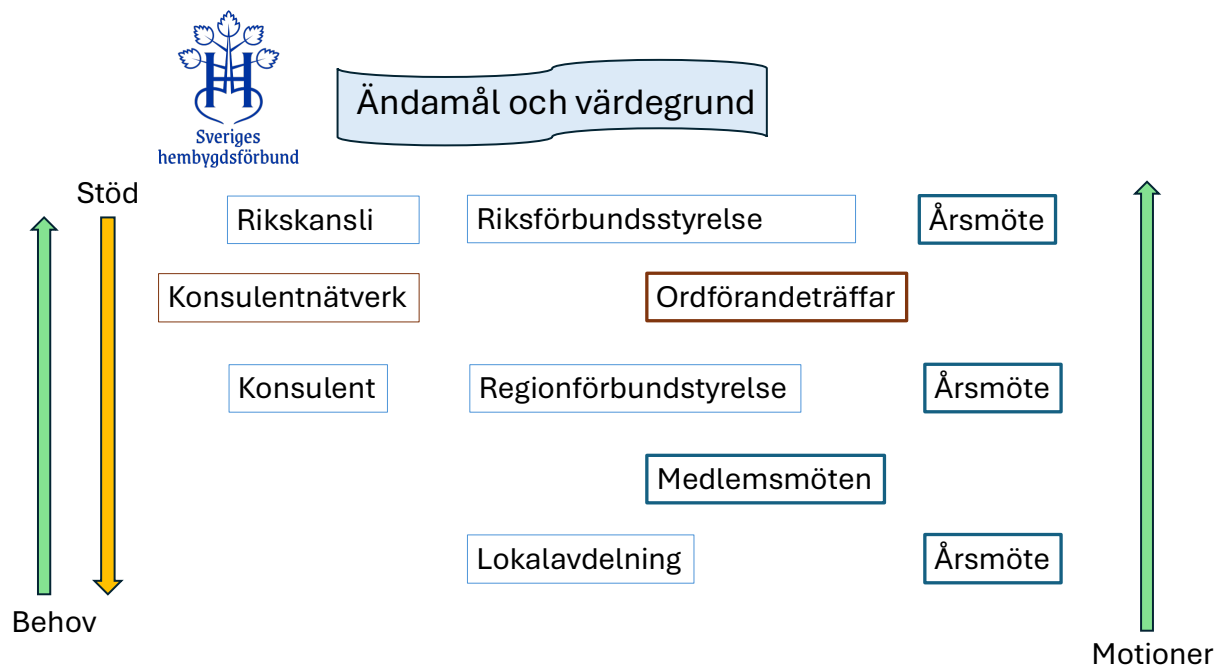
Konsulentnätverket

Består av 14–15 personer varav en enbart har kanslistuppgifter (Östergötland). Övriga anställda kanslisters ingår ej i nätverket. 12 regionförbund är representerade, Skåne med fler än en person. Även konsulenter som har annan arbetsgivare än sitt regionala förbund ingår. Konsulentnätverket drivs av deltagarna själva som turas om att bjuda in till möte. Respektive regionförbund betalar sina kostnader för mötena.

Problemställning:

- Nätverket har ingen tydlig roll i organisationen trots att det samlar insyn, kunskap om och erfarenhet av en så pass stor del av rörelsen som sannolikt är relevant för övriga delar,
- Mötena (ibland med frågor av intresse för hela rörelsen) dokumenteras inte
- Det saknas dialog mellan konsulentnätverket och riksorganisationen.

Mötes och organisationsstruktur

Översikt över de mötesformer som existerar utifrån dagens organisationsstruktur.

Problemställning:

- Motionsprocessen är trög och representerar en ganska smal bild av behoven i rörelsen. Enskilda medlemmar (med motionsrätt) har möjlighet att driva helt egna frågor. "Bara de som ropar högst får utrymme".
- Vi saknar en mer vardagsnära besluts- och kommunikationsprocess som stöder det lokala och regionala engagemanget.
- Vi saknar system för återkoppling i hela rörelsen.

Motionsprocessen

Enskilda medlemmar likaväl som-lokalföreningar har rätt att lägga motioner till ett regionförbund. Dessa behandlas på regional nivå.

Enskilda medlemmar, lokalföreningar och regionala förbund har rätt att lägga motioner till riksförbundet. Dessa behandlas av riksförbundets styrelse och beslutas om på förbundets årsmöte.

Motionerna skall lämnas i god tid innan årsmötet, för riksförbundets del brukar det vara i mitten på mars när årsmötet är i mitten på maj.

Problemställning:

- Tidpunkterna för årsmöten lokalt, regionalt och på riksnivå är inte synkade vilket betyder att det finns risk för lång tid mellan ursprungsförslag och beslut på riksstämman. Det kan innebära minskat engagemang och kanske till och med att förslaget har tappat aktualitet innan det når ända fram.
- Enskilda motionärer kan påverka organisation i mycket hög grad.

Förbättringsförslag för framtida arbetssätt

Förbättringsförslag organisation på nationell nivå:

Att genomgående arbeta utifrån medlemmarnas behov och förutsättningar.

Informera om standardsstadgar och var de finns på portalen. Hitta lätt och rätt på portalen!

Implementera kommunikationsplanen med tydliga budskap: Vi är Sveriges största kulturarvsorganisation!

Se över förmåner och/eller avgiften för stödmedlemsföreningar. Skall de ha ett annat namn?
Hur ser ett stödmedlemskap utan förmåner ut? (typ sponsring)

Utreda hur alla aktiva organisationer inom kulturarvsområdet kan samverka/samorganiseras för att bli en starkare och gemensam röst gentemot myndigheter och andra relevanta aktörer

Inventera kompetenser både i styrelsen och i organisationen för övrigt som ett stöd för kansliet.

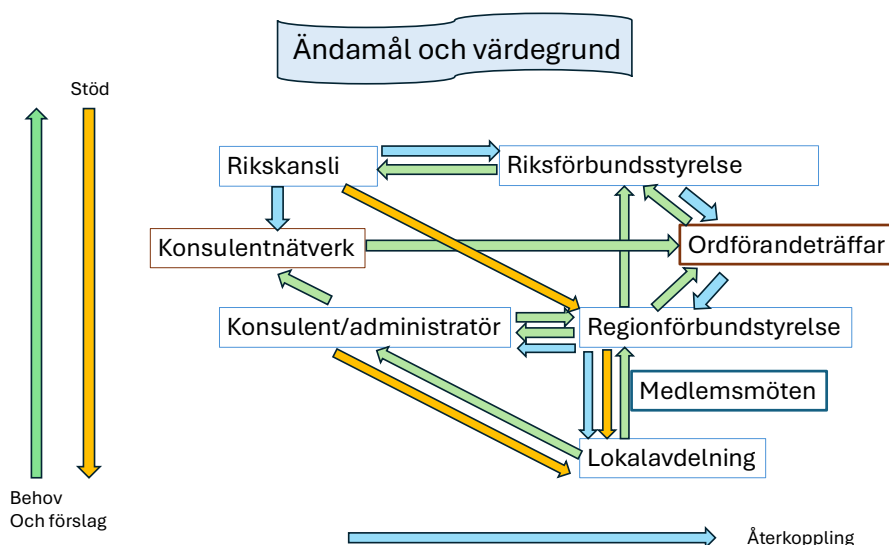
Inför en rutin för att återkommande följa upp styrelsebeslut

Tydliggör vilka samarbeten som är viktiga att lägga resurser på och prioritera utifrån det. Avsluta samarbeten som bara är "av gammal vana".

När det gäller att upprätthålla samarbeten kan dessa breddas fler även utanför styrelsen. Representation kan även läggas regionalt.

Förbättringsförslag till nytt arbetssätt för ökad delaktighet och bättre vi-känsla:

Förslag till ny struktur:

Principen är att efterfrågan av stöd samt förslag fångas upp så nära medlemsföreningarna som möjligt för att skapa en struktur för delaktighet och inkludering, vilket är en grund för vi-känsla. För att få till en bra process i hela organisationen bör riksnivån jobba med tydligt fokus på regionförbunden, som i sin tur rekommenderas ha en löpande dialog med sina medlemsföreningar men också en struktur för hur de skall behandla frågorna. Medlemsmöte, årsmöte och regionstyrelsens ledamöters fadderskap är lämpliga vägar. Detta oberoende av om regionförbundet har anställda eller inte som hjälper till med genomförande. Frågor från föreningarna är en fast punkt på regionstyrelsernas agenda. Medlemsmöten är viktiga för uppföljning av de frågor som kommit.

I de fall frågorna inte kan besvaras, behoven inte kan lösas eller idéerna känns som allmängiltiga för hela rörelsen lyfts dessa via olika typer av ordförandeträffar till riksstyrelsen. Riksstyrelsen beslutar om åtgärd vilka genomförs av rikskansliet utifrån tillgängliga resurser. Frågor från rörelsen är en fast punkt på riksstyrelsens agenda.

Förslag till mötesstruktur:

Möte	Frekvens	Ansvarig	Inbjudna	
Årsmöte Riks	1 gång/år	Riksförbundet	Regionförbunden/ ombud	Fysiskt
Verksamhetsforum	1 gång/år	Riksförbundet	Regionförbunden, både ideella och tjänstemän	Fysiskt
Ordförandemöten med respektive kontaktpersoner i riksstyrelsen 2 ledamöter tillsammans	2 gånger/år	Ledamot i riksstyrelsen	Regionförbunden, både ideella och tjänstemän	Digitalt/ Fysiskt
<i>Regionmöten Syd, Nord, Väst, Öst</i>	<i>Ej bestämt</i>	<i>Utsedd person från regionförbunden</i>	<i>Regionförbunden inom området</i>	<i>Digitalt/ fysiskt</i>
Temagrupp/nätverk verksamhets- och föreningsutveckling	2 gånger per år	Ansvarig ledamot i riksstyrelsen	Intresserade från regionförbunden samt ex SV	Digitalt
Temagrupp administration	1 gång per år	Rikskansliet	Administratörer i regionförbunden	Digitalt
Temagrupp kommunikation	1 gång per år	Rikskansliet	De som arbetar med kommunikation på regionförbunden	Digitalt
Temagrupper Kulturarv utifrån behov		Ledamot i riksstyrelsen eller annan person inom rörelsen	Intresserade medlemmar på alla nivåer	Digitalt
Kulturarvsdagar	Vartannat år	Rikskansliet	Även för externa personer/organisationer/myndigheter	Fysiskt och digitalt

De föreslagna mötena skall planeras årsvis tillsammans med riksförbundets styrelsemöten för att effektivisera beslutskedjor och återkoppling.

Övriga temagrupper/nätverk kopplade till ändamålet kan bildas utifrån intresse och behov. Dessa kan hållas ihop av ledamöter i riksstyrelsen eller av personer på regional nivå. Vilka temagrupper som behövs och återrapport från deras arbete blir en stående punkt på det årliga verksamhetsforum.

Verksamhetsforum skall också innehålla kunskapshöjande aktiviteter gärna kopplade till aktuella händelser och forskning. Diskuteras på nästa verksamhetsforum.

Webbinarieprogrammet anpassas till frågeställningar som kommit upp på alla nivåer i rörelsen. Ansvarig för program och innehåll är rikskansliet. Även regionalt anordnade webinarier kan göras tillgängliga för hela rörelsen.

Ren information från riksorganisationen skall så mycket som möjligt göras skriftligt och inte uppta mötestid.

Kommunikationsplanen skall kommuniceras i hela organisationen.

Motionsprocessen (kräver stadgeändring för förändring)

Förslag:

Medlemmar har rätt att skicka motioner till sin lokalförening

Lokalförening har rätt att skicka motioner till det regionala förbundet

Regionala förbund har rätt att skicka motioner till riksförbundet

Utred möjligheten till att lägga Sveriges Hembygdsförenings årsmöte på hösten

Rekommendation är att tidpunkter för årsmöten synkas så att motionerna kan gå framåt i kedjan i något så när snabb process.

Omvärldsanalys

Hembygdsföreningarna påverkas av globala megatrender som skapar både utmaningar och möjligheter för rörelsens relevans och roll.

De centrala megatrenderna inkluderar t ex:

- Demografiska skiften.
- Digitalisering.
- Klimatförändringar.
- Globalisering.
- Kriser och krigshot

Omvärldsförändringar

På regional och lokal nivå förändras våra livsmönster, utifrån fortsatt urbanisering och med förändrade förväntningar på kulturarvsarbetet. Samtidigt ser vi nedskärningar inom kultur och folkbildning, vilket särskilt påverkar landsbygderna. Vi ser ett ökat fokus på platsutveckling där det inte enbart handlar om att bevara det historiska arvet utan också ser kulturarvet som en resurs för att utveckla hållbara samhällen såväl i städer som i förorter och på landsbygden. Arbetet omfattar renovering, bevarande av lokalt kulturarv, kulturmiljöer samt att hitta nya aktiviteter för de föreningar som vill bidra till attraktiva och hållbara platser. Men framför allt ser vi ett ökat behov av trygghet, både kopplat till civil beredskap och mobiliseringsförmåga och kopplat till behov att känna samhörighet och tillhörighet. Här har hembygdsrörelsen en unik potential att möta upp dessa behov.

Frågor att förhålla sig till är t ex om infrastruktur som binder samman stad och land och på vilket sätt moderna verktyg som digitalisering kan användas för att skapa hållbara och attraktiva samhällen blir nödvändigt. Hembygdsgårdarna som lokala sociala nav blir en allt viktigare fråga.

Föreningarnas "invärld"

Internt står hembygdsföreningarna inför flera specifika utmaningar. En sådan utmaning är att medlemskåren åldras och ett ökat medlemstapp. Organisationen i stort brottas med begränsade resurser vilket ökar behoven av organisatorisk förnyelse. För att möta framtiden och bibehålla organisationens relevans krävs strategier som:

1. Kombinerar tradition med innovation.
2. Stärker samverkan och kommunikation.
3. Utvecklar till exempel digital kompetens och olika former av fysiska möten och lokala aktiviteter i kombination

Relevant forskning

Vår-översyn av hembygdsrörelsen görs för att säkerställa rörelsens relevans, effektivitet och långsiktiga hållbarhet. Struktur, roller, kommunikationsflöden och samspelet mellan olika nivåer granskas, men också hur väl organisationen stödjer ändamålet och sina strategiska mål.

Ideella organisationer präglas av frivilligt engagemang, informella beslutsprocesser och motivation driven av mening i stället för ekonomiska incitament. Detta påverkar hur organisationer bör ledas: relationer, kultur och delaktighet får större betydelse än formella hierarkier. Strukturen måste stödja engagemang och stärka förutsättningarna för att det ska kunna växa.

Den mest omfattande forskningen kring hembygdsrörelsen i Sverige står Peter Aronsson, professor i historia, för. I antologin *Idéer om hembygden* har han sammanställt ett antal texter som ger en bred och djup bild av hembygdsrörelsen historiskt och framåt liksom satt i relation till andra länder, framför allt Norge. Genom denna kan vi se en berättelse om en folkrörelse med stark lokal förankring med en organisk och dynamisk utveckling som skett lite på sidan om samhällsutvecklingen. Intressant är Aronssons egen beskrivning att hembygdsrörelsen marginaliserats i den svenska historieberättelsen om landets folkrörelse. Han menar att rörelsens rötter och syfte stod i motsats till den starka centraliseringspolitiken och därför har aktivt exkluderats ur den gemensamma berättelsen. Denna historiska bild bör vara relevant att sätta i relation med de utmaningar vi upplever i dag kring att nå ut med vårt budskap och att många har en svag eller missvisande bild av vad hembygdsrörelsen är.

I sina texter går han också igenom hur vår rörelse ända sedan sin uppkomst hängt nära samman med det som ansågs som den moderna samhällsutvecklingen genom att värna dess kontraster så som det gamla bondesamhället, natur och miljö eller de lokala demokratiska strukturerna (många hembygdsföreningar stammar ur tidigare sockenindelning). Detta ser vi även idag i vår rörelse, och kanske är detta något som tydligare borde prägla kommunikationen om oss? Att vi är en stark samhällsaktör som ofta intar en position som värnar människor, natur och kulturarv i samhällsutvecklingen?

Tittar vi på ideellt engagemang på en mer generell nivå, så bedriver Marie Cederschiöld högskola sedan drygt 25 år tillbaka kontinuerlig forskning på det ideella engagemanget i Sverige. Genom detta kan man tydligt se att det ideella engagemanget i Sverige ligger väldigt stabilt, där cirka 50% av befolkningen är ideellt engagerade i någon utsträckning. I deras siffror kan vi även se att ungas ideella engagemang är tämligen stor. Den utbredda uppfattningen om att det ideella engagemanget minskar stämmer alltså inte utan tvärtom är det anmärkningsvärt resilient. Det går också att se att det ideella engagemanget är större på landsbygd än i städer och ofta har mer samhällsbärande funktioner.

För att urskilja vilken typ av organisation vi är kan vi vända oss till forskaren Charles Handy, irländsk organisationsteoretiker som förutom forskning om företagskultur även forskat och beskrivit tre grundlogiker i ideella organisationer. **Föreningar för ömsesidig nytta** utgår från medlemmarnas egna intressen och drivs ofta av gemenskap, låga formella krav och hög grad av medlemsinflytande. **Kampanjdrivande organisationer** syftar till att påverka opinion och samhällsfrågor och är beroende av mobilisering, idéutveckling och strategiskt ledarskap. **Tjänstelevererande organisationer** fyller samhällsbehov genom verksamheter som kräver professionalitet, kvalitetssäkring och tydlig styrning. En enskild rörelse kan rymma alla tre logikerna, vilket gör det viktigt att klarlägga vilken logik som bör dominera på respektive organisatorisk nivå.

Aron Schoug som forskar kring pedagogik och civilsamhälle på Stockholms universitet lyfter tre faktorer som stärker ideellt engagemang: **samhörighet**, **kompetens** och **autonomi**. Ideella organisationer fungerar därmed som arenor för demokratiskt lärande, delaktighet och gemensam problemlösning. Han framhåller också vikten av balans mellan gemensam riktning (konvergens) och lokal kreativitet (divergens) för att skapa innovation och förnyelse. Vidare beskriver Schoug ideella organisationer som **lärande system**, där återkoppling, reflektion och utveckling är avgörande för långsiktig överlevnad och motståndskraft.

Inom föreningar och förbund förenas flera av Handys logiker. Lokala föreningar präglas ofta av ömsesidig nytta – gemenskap, kulturarvsarbete och lokala aktiviteter. Samtidigt finns inslag av kampanjlogik i opinionsbildning kring kulturarv och lokal utveckling, och av tjänstelevererande logik i lokal museiverksamhet, kulturmiljöförvaltning och pedagogiska insatser gentemot till exempel skolan. Denna mångfald gör det nödvändigt att tydliggöra vilken logik som bör styra på vilken nivå: lokalt (engagemang och aktivitet), regionalt (stöd och samordning) och nationellt (strategi, representation och påverkansarbete).

Schougs forskning ger stöd för översynsarbetet enligt ovan. Hembygdsföreningarna behöver strukturer som både möjliggör lokala initiativ och skapar en tydlig nationell riktning. Genom att betrakta sig som en lärande organisation kan föreningarna utveckla former för återkoppling, kunskapsutbyte och innovation, vilket är centralt för att möta framtida utmaningar som generationsskiften, urbanisering och förändrade engagemangsmönster.

Referenser

Handy, C. (1990). Understanding Voluntary Organizations.

Schoug, A. (diverse publikationer om ideellt engagemang, lärande och organisationsutveckling).

Aronson et al 2007: Idéer för hembygden <https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:259057/FULLTEXT01.pdf>

Johan von Essen et al 2025 Många bidrar, få orkar bära https://arbetsam.com/wp-content/uploads/2025/03/Ideellt-arbete_1992-2024.pdf